

SPOŁECZEŃSTWO I GOSPODARKA

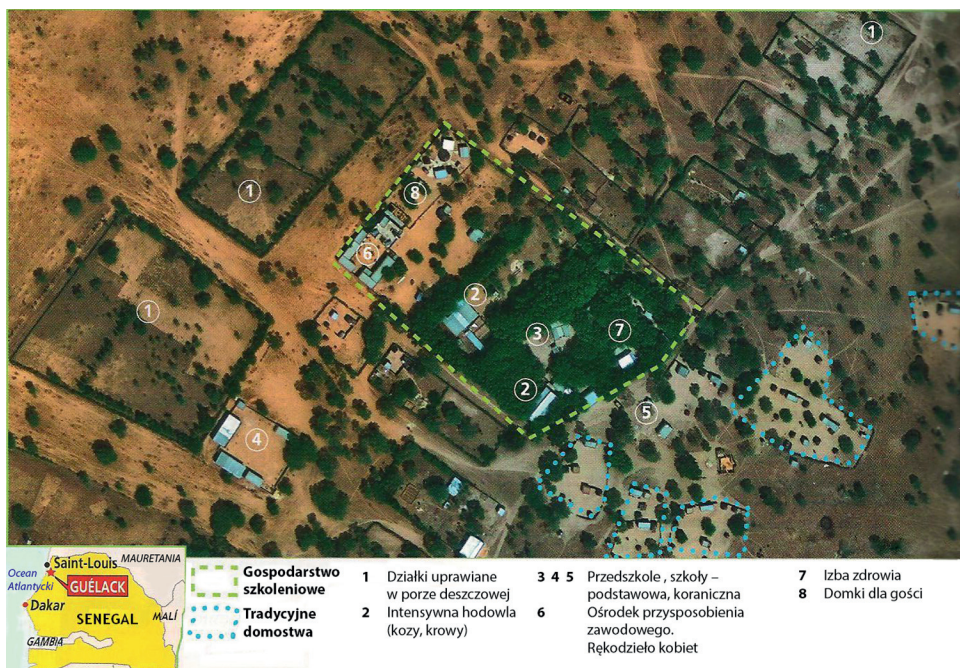
EWA KALINOWSKA

FULAŃSKA WIOSKA GUELACK, ZRÓWNOWAŻONY ROZWÓJ W MIKROSKALI

Streszczenie

Niniejszy artykuł przedstawia zwięzły opis udanej realizacji zasad zrównoważonego rozwoju, do jakiej doszło w wiosce Guelack, położonej na północy Senegalu i zamieszkaną przez grupę etniczną Fulan. Dzięki inicjatywie mieszkańców oraz przy częściowej pomocy zewnętrznej, Guelack rozwinęło hodowlę i uprawy rolne, jak też podjęło szereg kroków, które podniosły poziom życia mieszkańców.

Słowa kluczowe: Guelack, Senegal, Fulanie, zrównoważony rozwój



Zdjęcie satelitarne Guelack w porze suchej: FORM *Du développement au développement durable* : <https://slideplayer.fr/slide/510400/> [dostęp: 10.09. 2018].

Początki kształtowania się doktryny zrównoważonego rozwoju (nazywanego również trwałym rozwojem lub ekorozwojem) datuje się na XIX wiek, choć samo pojęcie stworzono jeszcze wcześniej w odniesieniu do jednej, określonej dziedziny ludzkiej działalności¹. Od drugiej połowy XX w. koncepcje zrównoważonego rozwoju formułowano coraz bardziej precyzyjnie nadając im ogólny i szeroki wymiar, przy zachowaniu współzależności trzech czynników – ludzkiego (społeczeństwo), ekonomicznego (gospodarka) i ekologicznego (przyroda)².

Zrównoważony rozwój znalazł się w polu zainteresowania i działań Organizacji Narodów Zjednoczonych, w wyniku czego powstały akty o zasięgu międzynarodowym, pośród których najważniejsze to Raport Brundtland (1983 r.)³ oraz dokument programowy ONZ, tzw. Agenda 21 (1992 r.)⁴. Wszystkie dokumenty wskazują na konieczność świadomego i odpowiedzialnego określania relacji pomiędzy ochroną środowiska, staraniami o jakość życia ludzi i gospodarką. Trwały rozwój stał się także elementem prawa międzynarodowego⁵. Praktyka pokazuje jednak, że koncepcje i doktryny o dużym zasięgu, formułowane na potrzeby ogólne, w taki sposób, aby dały się zastosować w różnych sytuacjach i kontekstach, nie zawsze znajdują rzeczywiste i efektywne zastosowanie w warunkach konkretnych miejsc:

Dążenie do całościowego ujęcia problemu trwałości spowodowało, jak się wydaje, że gdzieś w gąszczu szczegółowych rozważań i zaleceń zawartych w Agendzie 21, gubi

¹ Pojęcie zrównoważonego rozwoju zostało użyte po raz pierwszy w odniesieniu do leśnictwa - przez Hansa Carla von Carlowitza (1645-1714), w jego dziele *Sylvicultura oeconomica, oder haußwirthliche Nachricht und Naturmäßige Anweisung zur wilden Baum-Zucht* (1713). Trwała gospodarka leśna nie może zakładać szybkiego zysku, który prowadzi do zagrożenia lasów: należy wycinać nie więcej drzew, niż może urosnąć nowych, tak by lasy mogły się odbudowywać.

² Historia koncepcji zrównoważonego rozwoju oraz prezentacja dokumentów ONZ: E. Rokicka, W. Woźniak, *W kierunku zrównoważonego rozwoju. Koncepcje, interpretacje, konteksty*, Łódź, 2016; publikacja dostępna: http://socjologia.uni.lodz.pl/pliki/32-w_kierunku_zrownowazonego_rozwoju.pdf (31.08.2018).

³ *Our Common Future* (Nasza Wspólna Przyszłość), to raport Światowej Komisji ds. Środowiska i Rozwoju (*The World Commission on Environment and Development*), nazywany Raportem Brundtland – od nazwiska przewodniczącej komisji, Gro Harlem Brundtland. Raport przedstawiono na 96. sesji Zgromadzenia Ogólnego ONZ (11.12.1987, nr A/RES/42/187). Tekst raportu (ang.): www.un.org/documents/ga/res/42/ares42-187.htm (29.08.2018).

⁴ Agenda 21 (*Action Programme – Agenda 21*) prezentuje zasady i metody wdrażania programów zrównoważonego rozwoju na poziomie lokalnym. Dokument przyjęto w 1992 r. na II Konferencji w Rio de Janeiro (UNCED - United Nations Conference on Environment and Development). Opis Agendy 21 (pl.): www.agenda21.waw.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=9&limitstart=1 (30.08.2018).

⁵ Konwencja o Dostępie do Informacji, Udziale Społeczeństwa w Podejmowaniu Decyzji oraz Dostępie do Sprawiedliwości w Sprawach Dotyczących Środowiska – 25.06.1998, Aarhus, IV Paneuropejska Konferencja Ministrów Ochrony Środowiska. Tekst Konwencji, ratyfikowanej przez Polskę, Dz.U. 2003, nr 78, poz. 706: <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20030780706> (1.09.2018).

się zasadnicze przesłanie, jakie niesie wczesnoromantyczna idea H. C. von Carlowitza [...]: gospodarka ma służyć człowiekowi, zabezpieczać jego potrzeby respektując przy tym prawa jednostek i grup słabszych, zwłaszcza tej najsłabszej, bo jeszcze nienarodzonej – naszych dzieci i wnuków. W interesie trwałości rozwoju leży unikanie kierowania się jedynie chęcią maksymalizacji zysku w krótkim okresie i rozwijanie nadmiernej konsumpcji⁶.

Ta sama praktyka dowodzi również, że realizacja teoretycznych założeń nie jest wykluczona, choć często dotyczy sytuacji o ograniczonym zasięgu. Poniżej zostanie zaprezentowany przypadek udanego, jak się zdaje, rzeczywistego wdrożenia zasad zrównoważonego rozwoju na poziomie lokalnym, w małej wsi Guelack, w północnej części Senegalu.

Guelack⁷ to wieś położona w regionie Saint-Louis, wysuniętym najbardziej na północ regionie Senegalu, graniczącym z Mauretanią. Guelack leży w okręgu Rao, na terenie gminy Fass Ngom⁸, ok. 5 km na północ od miejscowości Rao i 22 km na południowo-wschód od miasta Saint-Louis (wolof – Ndar). Do Guelack zalicza się również okoliczne gospodarstwa w obrębie kilkunastu kilometrów.

W regionie tym, położonym na południowo-zachodnim krańcu Sahelu, panuje suchy klimat podrównikowy; to pas strefy klimatu równikowego, którego charakterystycznym elementem jest mocno zaznaczająca się pora sucha. Wiejący okresowo harmattan⁹ przyczynia się do erozji gleby i dezertyfikacji. Opady roczne należą do najniższych w kraju i wynoszą 330-340 mm, podczas gdy średnia rocznych opadów na południu kraju to 1200 mm¹⁰. W pobliżu Guelack płynie Ferlo, lewobrzeżny dopływ rzeki Senegal, aktywny tylko w okresie pory deszczowej, która trwa tutaj 3 miesiące, od lipca do września¹¹. Gleby w regionie to prawie w całości arenosole¹².

⁶ R. Lusawa, *Hans Carl Von Carlowitz, twórca pojęcia „trwałości”*, *Rocznik Naukowy Wydziału Zarządzania w Ciechanowie*, 1-2 (III) 2009, s. 16: <http://yadda.icm.edu.pl/yadda/element/bwmeta1.element.ekon-element-000171361945> (25.07.2019).

⁷ Inne transkrypcje nazwy wsi: Guélack / Guelakh / N'Guelack / Nguelack / N'Guelakh / Nguelakh.

⁸ Okręg Rao jest podzielony na 3 gminy wiejskie: Fass Ngom, Ndiébène Gandiole oraz Gandon.

⁹ To mocny, gorący wiatr północno-wschodni, aktywny w porze suchej. Wieje znad Sahary w kierunku wybrzeża Zatoki Gwinejskiej oraz zachodniego wybrzeża Afryki Północnej. Powoduje znaczny spadek względnej wilgotności powietrza, nawet do 1%.

¹⁰ D. Gaye, « Suivi de la pluviométrie au Nord-Sénégal de 1954 à 2013 : étude de cas des stations synoptiques de Matam, Podor et Saint-Louis », *Norois* 244, 2017 : <http://journals.openedition.org/norois/6165> (30.08.2018).

¹¹ Rozdział 3: „La question de la dégradation des écosystèmes sahéliens en rapport avec l'extraversion des modes de production agricoles et la péjoration de la pluviosité”, s. 57-76, [w]: A. Fall, *Le Ferlo sénégalais : Approche géographique de la vulnérabilité des anthroposystèmes sahéliens*, praca doktorska (24.10.2014), Uniwersytet Paris 13 Sorbonne Paris Cité: https://hal.archives-ouvertes.fr/tel-01622314/file/THESE_G%C3%A9ographie_Ababacar_FALL.pdf (26.07.2019).

¹² Arenosole to gleby słabo wykształcone, z piasków wydmych i ze zwymdionych piasków wodno-lodowcowych: www.encyklopedialesna.pl/haslo/arenosole/ (31.08.2018).



Wejście do gospodarstwa, Guelack, kwiecień 2018 r. (fot. Ewa Kalinowska)

Mieszkańcy Guelack

Liczba mieszkańców to około 1500 osób¹³. Gęstość zaludnienia w regionie wynosi 52 os./km²; jest niższa od średniej krajowej, która jest równa 80 os./km² ¹⁴.

Mieszkańcy Guelack to Fulanie (Fulbe)¹⁵, druga pod względem liczebności grupa etniczna w Senegalu¹⁶, stanowiąca ok. 18,8 % całej populacji (razem z pokrewnymi Tukulerami¹⁷). Fulanie prowadzili dawniej wędrowny tryb życia, obecnie są w większości osiadli. Żyją na terenie całego kraju, głównie w częściach słabiej zaludnionych: na północy – w regionie Ferlo, dolinie Senegalu, Badiar, lecz

¹³ W departamencie Saint-Louis zamieszkuje 1 009 170 osób, tj. 6,6 % całej ludności Senegalu. Dane według Raportu „Population du Sénégal en 2017” Dyrekcji Statystyk demograficznych i społecznych Ministerstwa Ekonomii, Finansów i Planowania Republiki Senegalu (publikacja: marzec 2018): www.ansd.sn/ressources/publications/Rapport_population_2017_05042018.pdf (1.09.2018).

¹⁴ Różnice w gęstości zaludnienia są ogromne: w Dakarze to niemal 6 500 os./km², w Thiès – 299, w Diourbel – 351. Te 3 regiony skupiają 47 % ludności Senegalu. Natomiast w regionie Kedougou (płd.-wsch.) gęstość zaludnienia wynosi zaledwie 10 os./km², a liczba ludności to 1 % całości.

¹⁵ Cf. S. Piłaszewicz, *Religie i mitologia Czarnej Afryki*, Warszawa, Dialog, 2002, s. 94. Nazwa grupy etnicznej w innych językach: *Fulani/ Hilani* (hausa), *Fulaw* (bambara), *Pël* (wolof), *Peuls/ Peulhs* (fr.), *Fula (Full, Fullah) people/ Fulan / Fulany* (ang.).

¹⁶ Naliczniejsi są Wolofowie (53,3 %), głównie na zachodzie kraju, w Ndiambour, Cayor, Waalo, Baol, Dżolof, Saloum i w dużych miastach. Grupy etniczne Senegalu: www.planete-senegal.com/senegal/ethnies_senegal.php, www.au-senegal.com/-le-peuple-senegalais-.html?lang=fr (30-31.08.2018).

¹⁷ Cf. S. Piłaszewicz, *Religie i mitologia Czarnej Afryki*, op.cit., s. 236-237.

także na południu – w górnym regionie Casamance. Tradycyjne zajęcia ludności to ekstensywne uprawy rolne i hodowla.

Wieś Guelack – wraz z okolicznymi terenami – musiała od lat radzić sobie z niedostatkiem żywności, spowodowanym niskimi zbiorami, co było wynikiem okresów suszy i nalołów szarańczy (szczególnie niszczących w latach 1957, 1988, 1993 i 2004¹⁸).

W drugiej połowie lat 80. XX w. w wiosce pozostało zaledwie siedem zamieszkałych gospodarstw rodzinnych, których właściciele zajmowali się uprawą i hodowlą. Wydawało się, że i one w ciągu kilku lat przestaną istnieć. Z inicjatywy Ousmane'a i Doudou Sow, kuzynów, którzy po odbytych studiach postanowili wrócić do rodzinnej wsi, nieliczni mieszkańcy podjęli wspólne działania na rzecz polepszenia swoich warunków życia i sytuacji materialnej. Pozostając przy tradycyjnych pracach, typowych dla wsi i regionu od pokoleń (hodowla i uprawy), postanowiono je usprawnić i prowadzić dalszą działalność w sposób systematyczny i długoplanowy, dołączając dodatkowe zajęcia, wcześniej nieznanne lub nierozwinięte¹⁹. W tym celu założono w Guelack gospodarstwo szkoleniowe, tak aby wszyscy mieszkańcy mogli udoskonalać zwyczajowe metody gospodarowania oraz poznawać nowe. Doudou Sow podkreśla, że dodatkową trudność sprawiło przekonanie mieszkańców do rezygnacji z uświęconych tradycją sposobów pracy w gospodarstwach²⁰. Dla osób, które chcą zająć się prowadzeniem gospodarstw, choć nie pochodzą ze wsi, prowadzone są także długie pobyty szkoleniowe – nawet do 4 lat²¹.

Zabudowania gospodarstwa szkoleniowego powstawały stopniowo, a w latach 1997-2006, dzięki pomocy władz regionalnych w Senegalu (Saint-Louis) i we Francji (region Rodano-Alpejski) dokonano remontów i rozbudowy. Do zapewnienia oświetlenia i działania różnych urządzeń używa się przede wszystkim energii słonecznej, choć we wsi są także sprawne generatory elektryczne.

¹⁸ To gatunek szarańczy pustynnej (*Schistocerca gregaria*), która podczas nalotu potrafi zniszczyć 100 % zbiorów : <http://xalimasn.com/les-criquets-ravageurs-aux-portes-du-senegal-le-gouvernement-mobilise-pres-de-5-milliards/> (2.09.2018).

¹⁹ Te zajęcia – rozwinięcie wyrobu i barwienia tkanin, wyrób serów i przetworów owocowo-warzywnych, hodowla ryb – będą omówione w dalszej części artykułu.

²⁰ Cf. wywiad w filmie dokumentalnym zrealizowanym przez Géraldine Sroussi i Benjamin Sire, *Sénégal : Guelack, une oasis dans le désert* (Senegal: Guelack, oaza na pustyni), j. francuski, czas trwania – 21 min. 06 sek. : www.youtube.com/watch?v=hV33m39Gfpw (20.08. – 18.09. 2018). Tytuł filmu : *Sahel, génération durable* (Sahel, zrównoważone pokolenie). Cf. G. Sroussi, *L'histoire du village de Guélackh « Sahel, génération durable » : Un documentaire multimédia de Géraldine Sroussi et Benjamin Sire* (publikacja 28.12.2010: <http://senemag.free.fr/spip.php?article859>) (20.09.2018).

²¹ W 2000 r. w gospodarstwie szkoleniowym przebywało 7 osób, w 2009 r. – 15 osób.

Hodowla

Najbardziej intensywnie rozwinięto hodowlę kóz, chowanych na mleko i mięso. Obecnie w Guelack znajduje się ponad 100 kóz, zadbano o zapewnienie dobrego „materiału genetycznego”: aktualny ojciec stada to koziół sprowadzony z Belgii. Kozy są karmione i trzymane w zbiorowych zagrodach lub wypuszczane na ogrodzony teren. Do dojenia kóz przeznaczono oddzielne pomieszczenie.

Nieco mniejszą rolę odgrywa hodowla bydła: liczba krów w gospodarstwie szkoleniowym nie przekracza kilkunastu sztuk. Krowy i cielaki są trzymane w oborze, w małych zagrodach (na ścianach zagród umieszcza się imiona krów, np. Noëlle, jałówka urodzona w Boże Narodzenie 2017 r.).

Najmniej znacząca ilościowo jest hodowla owiec. Hodowane jest również ptactwo domowe – kury, kaczki, gołębie. Ostatnio założono mały, eksperymentalny zbiornik hodowlany z rybami (różne gatunki tilapii²²).

Jednocześnie poszerzono działalność związaną z hodowlą kóz i krów. Dzięki współpracy z belgijską spółdzielnią hodowców kóz, *Coopérative d'élevage de chèvres d'Alken* (1989 - 1992), rozpoczęto wyrób serów²³, zorganizowany w systematyczny sposób, przy zachowaniu ścisłych zasad higieny – co trwa do dzisiaj. Wyrabia się różnego rodzaju sery wysokiej jakości, w ilościach umożliwiającym handel na miejscu i na bazarach w Saint-Louis. W kolejnych latach produkcja wzrosła ponad trzykrotnie, obecnie Guelack jest drugim producentem serów w Senegalu.

Dobry stan hodowli jest wynikiem pracy mieszkańców oraz ich determinacji w zwalczaniu trudności: powstało *Groupement des jeunes éleveurs de Guelakh* (Zgrupowanie młodych hodowców w Guelack), założone przez Ousmane'a i Doudou Sow²⁴, zarejestrowane w 1989 r. Po kilkunastu latach działalności i dobrych wynikach w hodowli i uprawach, zgrupowanie rozszerzyło zasięg i przekształciło się w 2008 roku w *Union Interprofessionnelle des agro-pasteurs de Rao* (UIAPR - Wielobranżowy Związek Hodowców i Rolników okręgu Rao). Dochody gospodarstw są rozdzielane między członków związku, czyli wszystkich mieszkańców. Celem jest wspomaganie rozwoju wsi, zapewnianie dobrych warunków życia na bieżąco i w przyszłości, przeciwdziałanie migracji do miast, kompleksowe roz-

²² Rodzaj *tilapia* tworzy kilka gatunków słodkowodnych ryb okoniokształtnych z rodziny pielęgnicowatych (*Cichlidae*).

²³ Ważnym powodem rozpoczęcia produkcji serów była chęć zachowania jakości mleka i przetwarzania go na miejscu (zamiast wożenia do Saint-Louis podczas upałów, co mogło skutkować utratą jakości i wymagało dużych nakładów czasu).

²⁴ O pracy Ousmane'a i Doudou: www.kamase.com/post/en-plein-desert-africain-deux-cousins-recreent-la-vie.html (dostęp: od 30.04.2018 do 15.07.2019) oraz www.freresdeshommes.org/guelakh-un-village-senegalais/ (dostęp: 30.04.2018 i 10.09.2018). Film o Guelack i zgrupowaniu hodowców (j. francuski, czas trwania – 7 min. 12 sek.): www.youtube.com/watch?v=l2OGNmF7EC8 (30.08.2018).

wiązywanie problemów i trudności w prowadzeniu gospodarstw. Jak wspomniano powyżej, organizuje się również szkolenia dla młodych rolników i hodowców, aby pomóc w osiąganiu dobrych wyników i zachęcić do pozostania na wsi.

Gospodarstwa członków wspólnoty w Guelack są prowadzone ekologicznie. Każda rodzina wykorzystuje działkę o powierzchni jednego hektara i zobowiązuje się do prowadzenia trojakej działalności: hodowli, zadrzewiania i upraw rolnych.

Hodowla, jak już nadmieniono, pozostaje głównym dochodowym zajęciem mieszkańców Guelack. Sposób prowadzenia hodowli jest przemyślany i łączy różne sfery działalności; stosuje się nasadzenia roślin paszowych (różnogatunkowe krzewy) w formie żywopłotów, co umożliwia utrzymanie zwierząt hodowlanych w obrębie ogrodzeń, a tym samym kontrolę ich odżywiania i ogólnego stanu. Nawóz odzwierzęcy jest kompostowany z odpadkami roślinnymi, co zapewnia naturalne nawożenie wszystkich upraw, bez konieczności zakupów zewnętrznych.

Każdy członek wspólnoty sadi na uprawianej przez siebie działce drzewa, krzewy i inne rośliny – na własne potrzeby (na opał i paszę dla zwierząt), tak aby nie uszczuplać zasobów wspólnych, tj. buszu. To pozwala na spowolnienie dezertyfikacji i na autonomię pojedynczych gospodarstw w podstawowym wymiarze.

Uprawy rolne zmieniają się w ciągu roku, w zależności od pory: w lecie (porze deszczowej) są to przede wszystkim warzywa – bataty, cebula, pory, marchew, pomidory, papryka, fasolka szparagowa, kapusta; a w zimie: orzeszki ziemne, zboża (proso, sorgo). Uprawy zapewniają wyżywienie mieszkańcom, nadwyżki (które stanowią w dobrych latach nawet połowę zbiorów) są sprzedawane w Saint-Louis. Można nabyć również przetwory z Guelack, np. konfiturę z batatów, na miejscu i w Saint-Louis.

W ostatnim dziesięcioleciu rozpoczęto uprawę ryżu²⁵ na 35 hektarach położonych w pobliżu rzeki Senegal – pierwsze zbiory, w ilości 140 ton, miały miejsce w 2009 roku.

W celu zapewnienia odpowiednich warunków dla upraw i hodowli, jak też na potrzeby mieszkańców, zadbano o dostęp do wody dobrej jakości. Przy pomocy flamandzkiego stowarzyszenia pomocowego Broderlijk Denle, w latach 1993–2000 wydrążono kilka studni. Zaopatrzenie w wodę jest stale doskonałe: w 2010 roku, w ramach projektu NGO *Alizés Senegal*, realizowanego we współpracy z radą regionu Saint-Louis, zbudowano trzy punkty poboru wody na terenie wiejskiej wspólnoty Rao (w tym Guelack).

²⁵ Przy wsparciu władz belgijskiego Regionu Walonii i we współpracy z międzynarodowym stowarzyszeniem pomocowym, *Frères des Hommes*, aktywnym w Afryce, Azji i Ameryce Południowej: www.fdh.org/ (sierpień - wrzesień 2018).

Wyrób tkanin

Mieszkańki Guelack, mające więcej czasu po zwolnieniu ich z obowiązku podróży do Saint-Louis związanych ze sprzedażą mleka oraz po ułatwieniu dostępu do wody, zajęły się tkaninami – ich wyrobem i farbowaniem, a także szyciem. Osobą odpowiedzialną za pracownię tkanin jest Fatou Sow, żona Ousmane’a (jednego z inicjatorów całego przedsięwzięcia).

Farbowania tkanin dokonuje się stosując kilka rękodzielniczych metod:

a) stemplowanie: nadruk nanosi się na tkaninę przy pomocy drewnianych rzeźbionych pieczęci; ta metoda jest najczęściej stosowana w Guelack;

b) *khossi*: tkaninę pokrywa się papką złożoną w 2/3 z mąki fonio²⁶ i w 1/3 z mąki kukurydzianej; w tej warstwie wydrapuje się pożądane wzory – palcami, paznokciami lub drewnianymi grzebieniami z szeroko rozstawionymi ząbkami; następnie tkaninę wysuszoną w cieniu zanurza się na krótko w barwniku, potem płucze w zimnej wodzie, zeskrobując zaschniętą wcześniej papkę;

c) batik: partie tkaniny, które mają pozostać nie zabarwione pokrywa się woskiem, zdejmowanym po zanurzeniu tkaniny w barwniku i jej wysuszeniu;

d) *tie-dye*: kolorowe wzory na tkaninie powstają poprzez jej wiązanie, marszczenie, zszywanie lub skręcanie przed zanurzeniem w barwniku.

Do barwienia tkanin stosuje się różne substancje. Barwniki naturalne są pochodzenia roślinnego – kora, korzenie, liście i nasiona różnych roślin. Używa się także barwników chemicznych, lecz są prowadzone starania – na bieżąco i podczas okresowych warsztatów - do ich wyeliminowania i uzyskiwania nowych barw i odcieni. Dotychczas dominują odcienie żółci i brązu, zielenie i błękity. Tkaniny są sprzedawane na metry, szyje się z nich też odzież (damską, dziecięcą i męską), bieliznę domową (obrusy, serwety, zasłony i in.). Organizuje się warsztaty doskonalące szycie.

W 2004 roku powstało francuskie stowarzyszenie *Les Tissus de Guelack*²⁷, które wspomaga mieszkańców w zbyciu znacznej części tkanin i wyrobów, oferuje pomoc w organizacji szkoleń i warsztatów, jak też wymianę przestarzałych maszyn do szycia, itp.

Mieszkańcy – wraz z szefem wioski, Oumarem D. Sow i osobami kierującymi związkiem hodowców – prowadzą także szeroko zakrojoną działalność, tak aby polepszyć warunki życia we wszystkich możliwych sferach:

²⁶ Tzw. białe fonio (*Digitaria exilis*), z rodziny wiechlinowatych, uprawiane w strefie międzyzwrotnikowej. W krajach angielskojęzycznych (Gambia, Nigeria), nazywane *hungry rice*. Polska nazwa – palusznik. Drugi popularny gatunek z tej samej rodziny, to czarne fonio (*Digitaria iburua*).

²⁷ Siedziba stowarzyszenia: Glaine-Montaigut, ok. 20 km na wschód od Clermont-Ferrand (region Owernia-Rodan-Alpy): <https://lestissusdeguelack.com/leillagedeguelac/index.html> (kwiecień - wrzesień 2018). Stowarzyszenie organizuje we Francji sprzedaż tkanin i gotowych wyrobów, urządziło kilka wystaw dot. Guelack oraz zaprasza do siebie artystów fułańskich, którzy podczas lokalnych świąt prowadzą warsztaty taneczne i muzyczne, kulinarne, zaplatania włosów itp.

- działa system mikrokredytów udzielanych członkom wspólnoty (od 2007 roku), uruchomiony przy pomocy stowarzyszenia *Frères des Hommes* ; odpowiedzialny za system jest N'Djack Sow (który zajmuje się także koordynacją działań we wszystkich sferach życia w Guelack);
- działa szkoła dla młodszych dzieci (w samej wiosce Guelack), a ostatnio uruchomiono gimnazjum (w Rao)²⁸;
- na terenie wioski znajdują się mieszkania dla nauczycieli i osób prowadzących szkolenia dla pracowników, a także mały internat dla uczniów z dalszych miejscowości;
- zbudowano skromną izbę zdrowia (w 2002 r.) ze stałym dyżurem pielęgniarskim i okresowymi wizytami lekarzy; pielęgniarką „zarządzającą” jest Dženaba Sow, która w soboty prowadzi *causeries*, tj. pogadanki na tematy zdrowotne²⁹;
- dba się o czystość: na całym terenie gospodarstwa są rozmieszczone kosze na śmieci i odpadki;
- urządzono pomieszczenia dla gości, tj. osób, które są zainteresowane kilkudniowym pobytem, zapoznaniem się z działalnością gospodarstwa: są to domostwa z podstawowymi warunkami bytowymi, oferuje się zwiedzanie wszystkich części gospodarstwa, udział w dojeniu kóz, zakup miejscowych produktów, obserwację nieba w nocy, a dla wytrwałych – pieszą wycieczkę na wybrzeże oceanu (ok. 8 km.).

Przykład Guelack jest często cytowany w programach szkolnych jako materiał do analizy udanego zastosowania w praktyce zasad zrównoważonego rozwoju, m.in. podczas geograficznego festiwalu szkolnego *Nauczanie za pomocą multimediiów* w Saint-Dié-des-Vosges (region Grand-Est, dawniej Lotaryngia), 6-9.10.2011³⁰.

Podsumowanie

Życie mieszkańców Guelack nie jest łatwe, wypełnia je ciężka, codzienna praca, która zapewnia zaspokojenie najważniejszych (i nie tylko) potrzeb własnych,

²⁸ W latach 2000-2009, liczba uczniów szkoły wzrosła z 64 do 182. Niemal wszystkie dzieci chodzą do szkoły –co Doudou Sow uważa za największy sukces (wspominając początki działalności, 1989 rok, kiedy to on sam i Ousmane byli jedynymi osobami piśmiennymi w Guelack). W 2009 r. do gimnazjum w Rao uczęszczało 19 uczniów (w 2000 r. gimnazjum jeszcze nie istniało). Mieszkańcy są wspomagani od 2004 roku przez APATAM Association d'amis, anciens expatriés français au Togo (Stowarzyszenie przyjaciół, dawnych ekspatriantów francuskich w Togo), z siedzibą w Saint-Savin (departament Isère, w regionie Owernia-Rodan-Alpy): <http://apatam-togo-senegal.com/nguelakh/> (dostęp: 20.08. 2018). Pomoc dotyczy głównie wyposażenia szkoły i opieki nad uczniami szkoły w Guelack.

²⁹ W ciągu ostatnich 20 lat liczba zachorowań na malarię zmalała dziesięciokrotnie.

³⁰ Fiche 8: „Habiter le Sahel : Guélack, contraintes et développement durable”, s. 60-65: www.ac-corse.fr/histgeo/attachment/1825/ (25.07. 2019).

rodziny i społecznych. Warto na koniec przypomnieć, że Fulanie – zgodnie ze zwyczajami i swoistym kodem postępowania – zachowują się w sposób pełen rezerwy, nie okazują gwałtowniejszych uczuć, a skarżenie się na swój los lub domaganie się czegoś uważają za zachowania niegodne³¹. Bo jak mówi Doudou Sow: „Afryka musi zająć się sama sobą [...] Róbnymy to, co możemy robić, co jesteśmy w stanie zrobić, dla nas, tutaj”³².

* * *

Dane liczbowe oraz informacje podane w tekście pochodzą z następujących źródeł :

- rozmowy przeprowadzone na miejscu, podczas pobytu w Guelack w dniach 31 marca – 2 kwietnia 2018 r.,
- strony internetowe stowarzyszeń i związków współpracujących z Guelack: <https://lestissusdeguelack.com>, <http://apatam-togo-senegal.com>, www.freres-deshommes.org/guelakh-un-village-senegalais/,
- dokumenty i nagrania: www.kamase.com/post/en-plein-desert-africain-deux-cousins-recreent-la-vie.html, <https://clioekumene.webnode.es/seconde/geografia/del-desarrollo-al-desarrollo-sostenible/un-ejemplo-de-desarrollo-local-guelack-en-senegal/>, www.youtube.com/watch?v=l2OGNmF7EC8, www.youtube.com/watch?v=hV33m39Gfpw.

Dr hab. **Ewa Kalinowska**, starszy wykładowca w Uniwersyteckim Kolegium Kształcenia Nauczycieli Języka Francuskiego UW. Zajmuje się francuskojęzycznymi literaturami krajów Afryki subsaharyjskiej oraz wysp Oceanu Indyjskiego. Jest autorką książek *Diseurs de vérité. Conceptions et enjeux de l'écriture engagée dans le roman africain de langue française* (2018), poświęconej afrykańskiej francuskojęzycznej literaturze zaangażowanej oraz *Lire en classe de français. Nouvelles d'expression française dans l'enseignement et l'apprentissage du FLE* (2017), która dotyczy wprowadzania literatury do nauczania języka francuskiego. Interesuje się twórczością muzyków afrykańskich, takich jak Tiken Jah Fakoly i Didier Awadi.

Bibliografia:

Fall Ababacar, *Le Ferlo sénégalais : Approche géographique de la vulnérabilité des anthroposystèmes sahéliens*, praca doktorska z 24.10.2014, Uniwersytet Paris 13 Sorbonne Paris Cité:

³¹ Dossier *Qui sont les Peuls ?* (19.08.2011) : www.ndarinfo.com/Dossier-Who-are-the-Peuls_a955.html (kwiecień - wrzesień 2018).

³² Film dokumentalny *Sénégal : Guelack, une oasis dans le désert* – patrz: przypis 14.

- https://hal.archives-ouvertes.fr/tel-01622314/file/THESE_G%C3%A9ographie_Ababa-car_FALL.pdf (26.07.2019).
- Gaye Demba, « Suivi de la pluviométrie au Nord-Sénégal de 1954 à 2013 : étude de cas des stations synoptiques de Matam, Podor et Saint-Louis », *Norois* 244, 2017 : <http://journals.openedition.org/norois/6165> (30.08.2018).
- Guelack: Village modèle de développement par la transition énergétique*: www.kamase.com/post/en-plein-desert-africain-deux-cousins-recreent-la-vie.html, 30.11.2017 (dostęp od 30.04.2018 do 15.07.2019).
- Lusawa Roman, *Hans Carl Von Carlowitz, twórca pojęcia „trwałości”*, *Rocznik Naukowy Wydziału Zarządzania w Ciechanowie*, 1-2 (III) 2009, s. 5-16: http://yadda.icm.edu.pl/yadda/element/bwmeta1.element.ekon-element-0001_71361945 (25.07.2019).
- Piłaszewicz Stanisław, *Religie i mitologia Czarnej Afryki*, Warszawa, Dialog, 2002.
- Rokicka Ewa, Woźniak Wojciech, *W kierunku zrównoważonego rozwoju. Koncepcje, interpretacje, konteksty*, Łódź, 2016: http://socjologia.uni.lodz.pl/pliki/32-w_kierunku_zrownowazonego_rozwoju.pdf (31.08.2018).
- Sroussi Géraldine, *L'histoire du village de Guélackh « Sahel, génération durable » : Un documentaire multimédia de Géraldine Sroussi et Benjamin Sire* (publikacja 8.12.2010): <http://senemag.free.fr/spip.php?articl e859> (20.09.2018).

